

mgr Klaudia Borkiewicz

„Dynamism in space and space dynamics: The influence of the new physics and technology on space-time imagery in selected literary works of American modernist writers of the 1940s and 1950s”

STRESZCZENIE

Rozprawa stanowi próbę zgłębienia intermedialnej relacji między nowymi osiągnięciami naukowymi oraz technologicznymi z pierwszej połowy XX w. a literaturą, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu teorii względności Einsteina oraz badań związanych z eksploracją przestrzeni kosmicznej, a także ich popularyzacją w przestrzeni społecznej, na kreowanie światów przedstawionych w wybranych utworach prozy Amerykańskiej późnego modernizmu lat 40. oraz 50. ubiegłego wieku. Zmiana paradygmatu naukowe-go za sprawą przełomowej publikacji Einsteina z 1905 r. dotyczącej efektu fotoelektrycznego (ang. the „Photoelectric Effect” paper) zapoczątkowała nie tylko rewolucję naukową w dziedzinie fizyki, ale również przyczyniła się do szeregu zmian społeczno-kulturowych w Ameryce, których szczególne nasilenie przypada na lata 20. XX w., a więc na szczytowy okres modernizmu. Jest to czas największej sławy nie tylko Alberta Einsteina, ale również badaczy takich jak Edwin Hubble, Arthur Eddington, Niels Bohr, czy Max Planck. Uczestnictwo wybitnych postaci ze środowiska naukowego w tworzeniu dyskursu popularnonaukowego sprawia, że osiągnięcia z dziedziny nauk ścisłych wchodzą w zupełnie nowe konteksty, tworząc intermedialne sieci wzajemnych powiązań i wpływów z elementami kultury popularnej oraz wysokiej. Intensyfikacja działań mających na celu popularyzację nauki w latach 20. XX w. otwiera zatem stały dialog między myślą ścisłą a bardziej abstrakcyjnymi, humanistycznymi próbami zbadania rzeczywistości. Dialog ten przeżywa szczególne ożywienie w latach 40. i 50. XX w.; druga fala wzmożonego zainteresowania nauką popularną zbiega się bowiem z technicyzacją życia społecznego oraz technicyzacją wojny w latach 40. ubiegłego wieku. Lata 50. z kolei przynoszą odrodzenie teorii względności Einsteina, ponownie stawiając w centrum dyskusji naukowej i popularnonaukowej kwestię czasu, przestrzeni oraz ich wzajemnej relacji. Kulturowy, a co za tym idzie, literacki obraz epoki kształtowany jest zatem w dużej mierze poprzez rozwój nauki oraz techniki. „Renesans” teorii względności w latach 50. XX w. przyczynia się przede wszystkim do budowania nowej wrażliwości na percepcję czasu i przestrzeni w literaturze, prowadząc do odejścia od tradycyjnej newtonowskiej perspektywy absolutnego czasu i przestrzeni. Analiza oparta na close readingu wybranych utworów prozy amerykańskiej z lat 40. i 50. XX w. pozwala stwierdzić, że związek literatury z naukami ścisłymi oraz technologią jest dość

złożony i sięga znacznie dalej, niż wskazywałyby na to opracowania utworów science fiction powstałych we wskazanym okresie. Wybrane utwory wiodących amerykańskich autorów lat 40. i 50. XX w., takie Wyspy na Gólsztromie Ernesta Hemingwaya, Cienka czerwona linia Jamesa Jonesa, Brzeg barbarzyńców Normana Mailera, „Uchodźca” Flannery O’Connor, bądź Mosty Toko-Ri James A. Michenera noszą wyraźne znamiona wpływu nowej fizyki, naukowej eksploracji przestrzeni kosmicznej oraz technicyzacji życia i wojny na sposób kształtowania literackich światów wyobrażonych. Treści te przenikają do literatury poprzez serie dyskursywne oscylujące wokół teorii względności i pokrewnych odkryć z dziedziny nauk ścisłych. Stąd też mechanizmy wpływu nauki na literaturę zbadane zostaną przy pomocy narzędzi metodologicznych zaczerpniętych z perspektywy teoretycznej na dyskurs zaproponowanej przez Foucaulta w „The order of discourse”. Subiektywna percepcja przestrzeni przez bohaterów, rozwarstwianie się światów przedstawionych na nakładające się na siebie, a mimo to autonomiczne czasoprzestrzenie z osobną ramą odniesień, czas jako fenomen wewnętrznie niespójny, możliwe, alternatywne wymiary czasu, takie jak pamięć, przeszłość wyobrażona, alternatywna teraźniejszość, a także motyw ciała ludzkiego postrzeganego w kategoriach mikrokosmosu, bądź maszyny, której ruch w czasoprzestrzeni prowadzi do jej odkształcenia, stanowią główną oś tematyczną przedstawionych w niniejszej dysertacji badań nad wpływem nowej fizyki popularyzacji nauki oraz technicyzacji życia na prozę Amerykańską późnego modernizmu, klasyfikowaną poza gatunkiem science fiction